

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Střední průmyslová škola strojnická Olomouc, tř.17. listopadu 49

**Výukový materiál zpracovaný v rámci projektu „Výuka moderně“
Registrační číslo projektu: CZ.1.07/1.5.00/34.0205**

Šablona: III/2 Český jazyk, umění a kultura

Sada: 2

Číslo materiálu v sadě: 3

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

Název: Základy lexikologie

Jméno autora: Mgr. Renata Provázková

Předmět: Český jazyk, umění a kultura

Jazyk: Čeština

Klíčová slova: lexikologie, slovo, slovní zásoba, komunikace, pojmenování, výpověď, jazykovědné disciplíny, slovníky, synonyma, homonyma, antonyma, paronyma

Cílová skupina: žák 1. ročníku

Stupeň a typ vzdělání: střední odborné

Očekávaný výstup: V písemném i mluveném projevu volí vhodné výrazové prostředky podle jejich funkce a ve vztahu k sdělovacímu záměru, dané situaci, kontextu a adresátovi; vysvětlí a odůvodní význam slov v daném kontextu. Efektivně a samostatně využívá různých informačních zdrojů.

Metodický list/anotace

Prezentace obsahuje výklad základních pojmů lexikologie, seznamuje žáky s dalšími jazykovědnými disciplínami. V průběhu výkladu žáci vypracují zadané úkoly a cvičení, sami dohledávají informace z jiných informačních zdrojů.

Datum vytvoření: 4.2. 2013

Základy lexikologie

- **Lexikologie**

- ✓ jazykovědná disciplína
- ✓ zabývá se slovní zásobou daného jazyka (lexikum)

- **Slovní zásoba jazyka** (lexikum)

- ✓ souhrn spisovných i nespisovných slov
- ✓ základní jednotkou je slovo (lexém)
- ✓ slovo = pojmenování v komunikačním procesu
- ✓ slova → věty → výpovědi

- **Některé jazykovědné disciplíny související s lexikologií:**

- sémantika – zabývá se významem slov
- onomastika – zkoumá původ a význam vlastních jmen
- etymologie – zkoumá původ slov
- frazeologie – zabývá se ustáleným slovním spojením
- lexikografie – nauka o sestavování slovníků
- neologie – nauka o nově vzniklých slovech
- dialektologie – nauka o nářečích

Slovníky

- **výkladové**
 - ✓ naučné
 - ✓ jazykové
 - ✓ překladové (cizojazyčné)
- **speciální**
 - ✓ frazeologické
 - ✓ slangové
 - ✓ ortografické (pravopisné)
 - ✓ etymologické aj.

- **Úkol:**

Dohledejte z jiného informačního zdroje názvy nejznámějších slovníků, uveďte jejich autory a přiřadte je k jednotlivým typům.

Pojmenování

- konkréta (bratr, obraz, křeslo, kočka)
- abstrakta (lež, dobrosrdečnost, citlivost)

❖ Vztahy mezi slovy:

nadřazenost – podřazenost – souřadnost

cizí jazyky

němčina, italština, angličtina...

 navzájem jsou ve vztahu souřadnosti

Pojmenování mnohoznačná

- **synonyma** – slova souznačná, mají podobný nebo stejný význam
- **homonyma** – stejně znějí, ale mají odlišný význam, mezi nimi není spojitost (koruna)
- **antonyma** – významově protikladná slova
- **paronyma** – znějí podobně, mají ale různý význam
- **polysémie** – mnohoznačnost, ale zůstává jistá spojitost mezi slovy (jazyk)

Úkoly:

1. Utvořte synonyma od těchto slov:

- a) rychle
- b) zvítězil
- c) křivý
- d) nepředvídatelný
- e) plán
- f) bránit
- g) zkontroloval

Řešení:

1.

a) hbitě

b) vyhrál

c) pokroucený, ohnutý

d) nečekaný, nenadálý, neočekávaný

e) program

f) hájit

g) přezkoumal

2. Napište antonyma ke slovům:

- a) pěšáci
- b) zajmout
- c) boj
- d) hned
- e) dítě
- f) včera
- g) stoupat

Řešení

2.

- a) jezdcí
- b) propustit
- c) klid, mír
- d) později
- e) dospělý
- f) dnes
- g) klesat

3. Vysvětlete následující paronyma, použijte slovník cizích slov:

- a) historický – hysterický
- b) psychiatr – psycholog
- c) bojler – brojler
- d) nacionálie - iniciály

Uved'te další paronyma, vysvětlete jejich význam.

4. Rozhodněte, zda se jedná o polysémii nebo o homonymii. Vysvětlete význam výrazů.

pojmenování	homonymie	polysémie
oko		
jazyk		
košíček		
stopka		
zámek		
ucho		
kolej		
koruna		

Řešení:

4.

Polysémie: oko, ucho, jazyk, košíček

Homonymie: kolej, stopka, koruna, zámek,